

МІНІСТЕРСТВО СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

**ІНСТИТУТ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ
ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ЗАЙНЯТОСТІ УКРАЇНИ**

Кафедра психології

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Перший проректор _____ Ворона П.В.

« _____ » _____ 2020 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА ВИБІРКОВОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ВК 2.2.3. GERONTOLOGIA

**ПІДГОТОВКИ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ
денної та заочної форми навчання**

**ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ 05 «СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ»
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ 053 «ПСИХОЛОГІЯ»**

Київ - 2020

Робоча програма вибіркової навчальної дисципліни «Геронтологія» для підготовки докторів філософії наукової спеціальності 053 «Психологія».

Розробник програми: кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології
Калюжна Є.М.

Рецензенти:

Пріб Г.А., доктор медичних наук, професор кафедри психології Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України

Матвієнко Л.І., кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України

Затверджено на засіданні кафедри *психології*.

Протокол № 3 від 08 жовтня 2020 р.

Завідувач кафедри психології

Пріб Г.А.

(прізвище, підпис)

*Завідувач відділу навчально-методичної роботи,
ліцензування та акредитації освітньої діяльності*

Завиніченко Л.М.

(прізвище, підпис)

Завідувач науково-дослідної частини

Пахомова М.В.

(прізвище, підпис)

©Калюжна Є.М., 2020

©Інститут підготовки кадрів
державної служби зайнятості України
(ІПК ДСЗУ), 2020

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		Форма навчання	
		денна	заочна
Кількість кредитів – 2	Галузь знань <i>05 «Соціальні та поведінкові науки»</i>	Цикл професійної підготовки: за вибором аспіранта	
		Рік підготовки	
		-	I-й
Змістових модулів – 2	Спеціальність <i>053 «Психологія»</i>	Семестр	
		-	II-й
Загальна кількість годин – 60		Лекції	
			10 год.
Розподіл годин для заочної форми навчання: аудиторних – 20 год.; самостійної роботи студента – 40 год.	Освітній ступінь: третій (освітньо-науковий) <i>доктор філософії</i>	Практичні	
		-	10 год.
		Семінарські	
		-	-
		Самостійна робота	
		-	30 год.
		Індивідуальні завдання	
		-	10 год.
Вид контролю			
-	іспит		

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – %;

для заочної форми навчання – %.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою викладання навчальної дисципліни «Геронтологія» є забезпечення особистісної готовності аспірантів до професійної діяльності через засвоєння необхідної сукупності базових знань про теоретичні та методологічні аспекти геронтології як галузі знання та здобуття навичок їх ефективного практичного застосування в роботі з літніми людьми.

Основними **завданнями** вивчення дисципліни «Геронтологія» є:

- ознайомлення із категоріальним апаратом, методологічними принципами, методами та основними тенденціями розвитку сучасної геронтології;
- формування цілісного уявлення про специфіку геронтології та її місце у структурі наукового знання;
- відпрацювання навичок застосування теоретичних знань щодо вікової специфіки розвитку особистості у період старіння у різних галузях прикладної психології: психологічний супровід, консультаційна, превентивна, реабілітаційна робота.

У результаті вивчення навчальної дисципліни аспіранти набувають таких **компетентностей**:

Загальні (універсальні) компетентності:

- вільне володіння державною мовою;
- креативні здібності;
- уміння працювати у команді;
- здатність працювати самостійно і автономно;
- здатність до критики та самокритики;
- знання теоретико-методологічних основ наукової творчості;
- навички пошуку та опрацювання наукового матеріалу;
- комп'ютерні навички (використання мережі Інтернет для опанування рекомендованих електронних джерел, робота у Microsoft Office, Power Point при виконанні індивідуальних завдань та самостійної роботи
- уміння самостійно встановлювати і розв'язувати завдання, пов'язані з власною дослідницькою роботою.

Спеціальні (фахові) компетентності:

- знання теоретико-методологічного фундаменту геронтології;
- здатність до аналізу логіки виникнення і становлення геронтології як сфери знання;
- сформованість цілісного уявлення про актуальні теоретичні та практичні завдання та проблеми геронтології;
- науково обґрунтоване оперування понятійним та категоріальним апаратом сучасної геронтології;
- обізнаність щодо методологічних принципів сучасної геронтології;
- знання методів геронтології;

- розуміння психологічної сутності геронтогенезу як вікового етапу розвитку людини;
- знання психологічних механізмів та закономірностей розвитку особистості у період старіння;
- орієнтування у теоретичних підходах до вивчення психологічних особливостей геронтогенезу як завершального етапу життя людини;
- обізнаність щодо сучасних концептуальних моделей особистісного розвитку в період старіння;
- знання закономірностей функціонування основних фізіологічних систем і психічних функцій людини у період старіння;
- орієнтування у виборі та специфіці застосування методів психологічного дослідження людини літнього віку;
- уміння розробляти заходи з психологічного супроводу осіб літнього віку;
- наявність досвіду організації та реалізації напрямків психологічної роботи з людьми похилого віку;
- здатність до самостійного розв'язання специфічних завдань, що виникають в практиці психологічної роботи із людьми похилого віку;
- знання етики та деонтології геронтології.

3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Геронтологічні аспекти прояву психічних процесів, станів і властивостей.

Тема 1. Теоретичні основи дослідження геронтогенезу як етапу розвитку особистості.

Предмет геронтології. Головні завдання геронтології. Місце геронтології в структурі психологічного знання. Історія виникнення та становлення геронтології як сфери наукового знання. Етапи розвитку геронтології. Вихідні теоретичні позиції геронтології. Представники вітчизняної та зарубіжної геронтології. Специфіка вітчизняної та зарубіжної геронтології. Взаємозв'язок геронтологічного та психологічного знання. Співвідношення психології розвитку і геронтології. Фундаментальні методологічні принципи геронтології. Значення геронтологічної науки для психологічного знання. Актуальні проблеми сучасної наукової геронтології.

Тема 2. Проблеми дослідження геронтологічних аспектів прояву психічних процесів, станів і властивостей.

Вік і розвиток як базові категорії геронтології. Активність та інтенційність як фундаментальні характеристики психічного розвитку людини. Фактори психічного розвитку людини. Співвідношення біологічного та соціального факторів у психічному розвитку людини. Співвідношення задатків та здібностей у психічному розвитку людини. Форми психічного розвитку людини. Сфери психічного розвитку людини. Методи дослідження психічних процесів, властивостей і станів людини у період старіння. Напрямки експериментальних досліджень в геронтології. Етичні та деонтологічні принципи геронтології. Перспективи розвитку геронтології.

Тема 3. Принципи і закономірності онтогенетичного розвитку людини.

Базові принципи онтогенетичного розвитку людини. Основні закономірності онтогенетичного розвитку людини. Психологічні механізми онтогенетичного розвитку людини. Критерії оцінювання рівня психічного розвитку людини. Значення категорій норми і патології психічного розвитку в геронтології. Проблема визначення критеріїв вікової періодизації психічного розвитку на пізніх етапах онтогенезу. Психологічні підходи до вікової періодизації психічного розвитку дорослої людини. Суспільно-історичний підхід у розумінні вікових категорій. Порівняльний аналіз вікових періодизацій у концепціях вітчизняних і зарубіжних авторів.

Тема 4. Психофізіологічні механізми процесу старіння людини.

Анатомо-фізіологічні особливості перебудови організму людини у період старіння. Розвиток психофізіологічних функцій у період пізньої дорослості. Структурні зміни у період старіння. Біохімічні зміни у період старіння. Функціональні зміни у період старіння. Імунологічні механізми процесу старіння. Нейроендокринологічні механізми процесу старіння. Загальна характеристика найвпливовіших теорій старіння. Теорія зношування. Теорія витрачання життєвої енергії в клітинах. Математична модель старіння. Інтоксикаційна теорія старіння. Теорія дисгармонії. Біофізична концепція старіння.

Змістовий модуль 2. Психофізіологічні, психологічні та соціальні особливості людини пізнього віку.

Тема 5. Когнітивні особливості особистості у період старіння.

Особливості розвитку психічних пізнавальних процесів у період старості. Розвиток психофізіологічних функцій і відчуттів у період старіння. Розвиток процесів сприйняття у період старіння. Зміни уваги у період старіння. Зміни пам'яті у період старіння. Розвиток процесів мислення у період старіння. Фактори розвитку когнітивних функцій у період старіння. Критерії когнітивної зрілості у період старіння. Причини зниження інтелектуальних функцій у період старіння. Методи профілактики втрати інтелектуальних здібностей у період старіння. Проблеми навчальної діяльності у період пізньої зрілості.

Тема 6. Мотиваційно-афективні особливості особистості у період старіння.

Старіння й специфічні зміни емоційної сфери у літньої людини. Типологія старців. Прояви та чинники агресивності у період старіння. Проблема адаптації до пенсійного періоду життя. Зміна ієрархії провідних мотивів у пенсіонерів. Вікова динаміка розвитку мотивів у період старості. Фактори соціальної поведінки людини у період старіння. Переживання втрати близької людини на пізньому етапі життя. Мотивація сімейних стосунків у літніх подружніх пар. Методи вивчення емоційної та мотиваційної сфери людини у період старіння. Переживання страху смерті на пізньому етапі життя. Етапи переживання втрати і скорботи. Етичні та психологічні аспекти евтаназії – добровільного відходу з життя.

Тема 7. Я-концепція як засіб забезпечення цілісності особистості.

Я-концепція у період старості як сукупність установок на власну особистість. Визначальна умова розвитку Я-концепції на пізньому етапі онтогенезу. Гендерні особливості Я-концепції у пізньому дорослому віці. Специфіка Я-образу в період пізньої дорослості. Особливості самосприйняття на пізньому етапі онтогенезу. Особливості самооцінки у пізньому дорослому віці. Особливості самоставлення на пізньому етапі онтогенезу. Дивергентний і конвергентний типи старіння. Захисні психологічні механізми як засіб збереження позитивної Я-концепції особистості. Статева самоідентичність у пізньому зрілому віці. Проблема вікової самосвідомості у період старіння. Особливості суб'єктності людини на пізньому етапі життя.

Тема 8. Особливості адаптивної активності особистості на етапі геронтогенезу.

Значення категорії адаптації в онтогенетичному розвитку людини. Рівні психічної адаптації та адаптивні стратегії особистості на пізньому етапі онтогенезу. Види пристосування людини до старості. Алопластична та аутопластична психологічна адаптація. Типи пристосування особистості до старості. Типологія адаптаційних здібностей людини. Критерії результативності адаптаційного процесу. Стреси у житті літньої людини. Конфлікти у житті людини у період старіння. Кризи у житті літньої людини. Типи опанування кризової ситуації у пізньому віці. Способи і стратегії опанування кризової ситуації у пізньому віці. Адаптивні стратегії особистості у старому віці. Адаптивний та неадаптивний процеси старіння.

4. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

для аспірантів денної та заочної форми навчання

Назва змістових модулів, тем	Кількість годин					
	заочна форма навчання					
	Усього	в тому числі				
		Лекції	Семінарські	Практичні	СРС	Індивідуальна робота
60	10	-	10	30	10	
Модуль I						
Змістовий модуль 1. Геронтологічні аспекти прояву психічних процесів, станів і властивостей						
<i>Тема 1.</i> Теоретичні основи дослідження геронтогенезу як етапу розвитку особистості	7	2	-	1	4	-
<i>Тема 2.</i> Проблеми дослідження геронтологічних аспектів прояву психічних процесів, станів і властивостей	6	1	-	2	3	-
<i>Тема 3.</i> Принципи і закономірності онтогенетичного розвитку людини	6	1	-	1	4	-
<i>Тема 4.</i> Психофізіологічні механізми процесу старіння людини	6	1	-	1	4	-
Разом за змістовим модулем 1	25	5	-	5	15	-
Змістовий модуль 2. Психофізіологічні, психологічні та соціальні особливості людини пізнього віку						
<i>Тема 5.</i> Когнітивні особливості особистості у період старіння	7	2	-	1	4	-
<i>Тема 6.</i> Мотиваційно-афективні особливості особистості у період старіння	6	1	-	2	3	-
<i>Тема 7.</i> Я-концепція як засіб забезпечення цілісності особистості	6	1	-	1	4	-
<i>Тема 8.</i> Особливості адаптивної активності особистості на етапі геронтогенезу	6	1	-	1	4	-
Разом за змістовим модулем 2	25	5	-	5	15	-
<i>Усього годин за модулем I</i>	50	10	-	10	30	-
Модуль II						
<i>ІНДЗ</i>	10	-	-	-	-	10
Усього годин:	60	10	-	10	30	10
Підсумковий контроль – іспит						

5. ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ/СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Теоретичні основи дослідження геронтогенезу як етапу розвитку особистості

1. Предмет і завдання геронтології.
2. Історія виникнення геронтології.
3. Вихідні теоретичні позиції геронтології.
4. Актуальні проблеми сучасної геронтології.
5. Місце і значення геронтології в системі наукового знання.

Література: [1; 2; 7; 8; 11; 13; 15].

Тема 2. Проблеми дослідження геронтологічних аспектів прояву психічних процесів, станів і властивостей.

1. Активність та інтенційність як характеристики психічного розвитку.
2. Форми, сфери і фактори психічного розвитку людини.
3. Співвідношення біологічного і соціального факторів у психічному розвитку людини.
4. Методи дослідження психічних процесів і властивостей людини на пізньому етапі онтогенезу.
5. Напрямки експериментальних досліджень у геронтології.

Література: [4; 5; 8; 9; 10; 15; 19].

Тема 3. Принципи і закономірності онтогенетичного розвитку людини.

1. Базові принципи онтогенетичного розвитку людини.
2. Основні закономірності онтогенетичного розвитку людини.
3. Категорія норми і патології психічного розвитку в геронтології.
4. Проблема визначення критеріїв вікової періодизації геронтогенезу.
5. Порівняльний аналіз вікових періодизацій різних авторів.

Література: [1; 4; 8; 9; 10; 16; 19].

Тема 4. Психофізіологічні механізми процесу старіння людини.

1. Особливості структурних змін у період старіння.
2. Особливості біохімічних змін у період старіння.
3. Особливості функціональних змін у період старіння.
4. Імунологічні механізми процесу старіння.
5. Нейроендокринологічні механізми процесу старіння.

Література: [3; 4; 8; 9; 10; 15; 17].

Тема 5. Когнітивні особливості особистості у період старіння.

1. Особливості пізнавальних процесів у період старіння.
2. Розвиток сенсорних функцій відчуття й сприйняття у період старіння.
3. Зміни уваги, пам'яті та мислення у період старіння.
4. Критерії когнітивної зрілості в період старіння.
5. Причини зниження інтелектуальних функцій у період старіння.

Література: [2; 3; 5; 8; 9; 10; 15].

Тема 6. Мотиваційно-афективні особливості особистості у період старіння.

1. Специфічні зміни емоційної та мотиваційної сфер у період старіння.
2. Вікова динаміка розвитку мотивів на пізньому етапі онтогенезу.
3. Фактори соціальної поведінки людини у період старіння.
4. Прояви та чинники агресивності у період старіння.
5. Переживання втрати близької людини. Етапи переживання скорботи.

Література: [1; 2; 3; 5; 8; 10; 15].

Тема 7. Я-концепція як засіб забезпечення цілісності особистості.

1. Визначальна умова розвитку Я-концепції особистості літнього віку.
2. Гендерні особливості Я-концепції у пізньому дорослому віці.
3. Специфіка Я-образу на пізньому етапі онтогенезу.
4. Дивергентний і конвергентний типи старіння.
5. Захисні психологічні механізми як засіб збереження позитивної Я-концепції особистості.

Література: [3; 5; 6; 13; 14; 18; 20].

Тема 8. Особливості адаптивної активності особистості на етапі геронтогенезу.

1. Значення категорії адаптації в онтогенетичному розвитку людини.
2. Визначення і співвідношення понять “вікова криза”, “кризовий період”, “кризова ситуація”.
3. Стреси і конфлікти у житті людини у період старіння.
4. Адаптивні стратегії особистості у старому віці (за Д.Б. Бромлей).
5. Адаптивний та неадаптивний процеси старіння.

Література: [5; 6; 9; 13; 14; 18; 20].

6. САМОСТІЙНА РОБОТА

№ з/п	Назва теми та завдання	Кількість годин	
		денна	заочна
1.	<i>Тема 1.</i> Теоретичні основи дослідження геронтогенезу як етапу розвитку особистості. <i>Завдання:</i> Підготувати реферат на тему: “Історія становлення геронтології як сфери наукового знання”.	-	4
2.	<i>Тема 2.</i> Проблеми дослідження геронтологічних аспектів прояву психічних процесів, станів і властивостей. <i>Завдання:</i> Підготувати презентацію на тему: “Найвпливовіші психологічні теорії розвитку особистості в період геронтогенезу”.	-	4
3.	<i>Тема 3.</i> Принципи і закономірності онтогенетичного розвитку людини. <i>Завдання:</i> Підготувати реферат на тему: “Підходи до вікової періодизації психічного розвитку дорослої людини”.	-	4
4.	<i>Тема 4.</i> Психофізіологічні механізми процесу старіння людини. <i>Завдання:</i> Підготувати презентацію на тему: “Сучасні найвпливовіші теорії старіння”.	-	4
5.	<i>Тема 5.</i> Когнітивні особливості особистості у період старіння. <i>Завдання:</i> Дібрати психодіагностичний інструментарій для дослідження когнітивних функцій людини зрілого віку.	-	4
6.	<i>Тема 6.</i> Мотиваційно-афективні особливості особистості у період старіння. <i>Завдання:</i> Дібрати діагностичний інструментарій для дослідження емоційної та мотиваційної сфери людини пізнього зрілого віку.	-	4
7.	<i>Тема 7.</i> Я-концепція як засіб забезпечення цілісності особистості. <i>Завдання:</i> Підготувати реферат на тему: “Гендерні особливості Я-концепції у пізньому дорослому віці”.	-	3
8.	<i>Тема 8.</i> Особливості адаптивної активності особистості на етапі геронтогенезу. <i>Завдання:</i> Підготувати презентацію на тему: “Стреси у житті людини пізнього зрілого віку”.	-	3
Разом		-	30

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ АСПІРАНТІВ

Самостійна робота – це основна форма організації навчання, яка включає різноманітні види індивідуальної і колективної навчальної діяльності, що здійснюється на аудиторних і позааудиторних заняттях з урахуванням індивідуальних особливостей і пізнавальних можливостей аспірантів під керівництвом викладача або без його безпосередньої участі. Метою СР є формування у аспірантів уміння самостійно поповнювати свої знання та вільно орієнтуватися у потоці інформації.

- У процесі самостійної роботи аспіранти оволодівають вміннями і навичками:
- організації самостійної навчальної діяльності;
  - самостійної роботи в бібліотеці з каталогами, довідковою літературою;
  - роботи з навчальною, навчально-методичною, науковою літературою;
  - конспектування літературних джерел;
  - написання рефератів за проблематикою курсу.

Науково-інформаційні завдання як форма СР покликані висвітлити прогресивні способи добування й використання теоретичних знань з конкретної проблемної теми курсу. Головна мета цього типу СРС – виявлення та доведення фундаментальних залежностей у вигляді теорій, законів, понять, фактів.

Науково-проектні завдання як форма СР спрямовані на розкриття нормотворчої функції, подання наукової інформації у прийнятих соціальних формах-взірцях, це – інструкції, програми, методики, технології, правила. Мета цього типу завдань – залучення аспірантів до соціального нормотворення та наукового проектування.

Світоглядно-рефлексивні завдання як форма СР являють собою засіб, за допомогою якого відбувається розширення світобачення аспірантів, прискорення їх духовного розвитку та виявлення шляхів професійного самоствердження. Метою цього типу СРС є ціннісно-естетичне наповнення та розгортання процесів критичної і творчої рефлексії здобутого у довірливих взаємостосунках з викладачем.

Зміст навчального курсу передбачає сім складових: установчо-мотиваційний; теоретико-пошуковий; консультативно-смісловий; соціально-адаптивний; системно-довідковий; корекційно-рефлексивний; підсумковий.

Усі вище вказані форми навчання містять у собі самостійну роботу аспірантів під керівництвом викладача, метою якої є закріплення засвоєних на лекції знань, умінь та навичок, а також активізації науково-дослідної роботи студентства, що повинно сприяти більш ґрунтовному засвоєнню достатньо доступного матеріалу і додаткової інформації, а також виконання творчих робіт.

Методи самостійного навчання є системою цілеспрямованих дій викладача, які:

- організовують пізнавальну та практичну діяльність аспірантів;
- спонукають аспірантів до засвоєння необхідних знань, формування вмінь, навичок, розвитку уваги, пам'яті, мислення.

Зміст самостійної роботи з дисципліни складає:

1. Самостійне опрацювання тематичного матеріалу з навчального курсу.
2. Підготовка до семінарських та практичних занять.
3. Самостійна розробка тестових завдань відповідно до тематики курсу.
4. Конспектування першоджерел.
5. Написання есе, рефератів.
6. Підготовка презентацій.
7. Ведення термінологічного словника.

Самостійна робота передбачає написання **рефератів** з проблематики курсу.

За своїм змістом реферат має відповідати обраній темі. Виклад матеріалу має бути логічним, послідовним. Обсяг реферату, як правило, у межах 10-12 сторінок формату А4. У разі потреби слід робити посторінкові виноски.

Останнім розділом реферату повинні бути висновки, в яких студент узагальнює викладений матеріал і формулює свої думки з приводу опрацьованої проблеми. До реферату має бути доданий список використаної літератури, складений відповідно до існуючих стандартів і вимог. За структурою реферат складається із короткого вступу, двох або трьох розділів основної частини, висновків та списку використаної літератури. План написання реферату повинен мати внутрішню єдність і логіку, враховувати актуальність проблеми, її наукову розробленість та практичну значимість.

У **вступі** обґрунтовується актуальність проблеми, що вивчається, її практична значимість; формулюються мета і завдання дослідження, вказується структура реферату. Обсяг вступу не має перевищувати однієї сторінки комп'ютерного тексту.

Основна частина обсягом до 10 сторінок комп'ютерного тексту, викладеного у двох-трьох розділах, повинна містити виклад основних теоретичних положень, що визначають сутність і зміст предмета досліджуваної теми, з огляду на цілі й завдання реферату; розгляд різних точок зору провідних фахівців з досліджуваних питань на основі аналізу літературних та інших інформаційних джерел; визначення пріоритетних питань, що підлягають першочергового розв'язання; аналізуються практичні матеріали, тенденції розвитку та особливості, притаманні сучасній психологічній науці. На основі отриманих результатів розглядаються пропозиції, рекомендації, заходи щодо досягнення цілей згідно з темою реферату. При цьому студент має виявити самостійність й ініціативу.

Висновки є завершальним етапом виконаного реферату. Вони повинні містити короткі підсумки за результатами проведеного дослідження та прикладного аналізу об'єкта дослідження з наведенням позитивних і негативних сторін, а також нереалізованих можливостей; перелік заходів, спрямованих на розв'язання проблеми, підвищення ефективності об'єкта дослідження; отримані якісні та кількісні показники; варіанти реалізації запропонованих заходів.

Реферат виконується державною (українською) мовою. Викладення повинно мати науковий характер, чіткий, логічно послідовний, без орфографічних і синтаксичних помилок. Пряме переписування матеріалів з літературних джерел неприпустиме. Оформлення реферату має відповідати встановленим вимогам.

7. ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ДЕННОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

№ з/п	Зміст завдання	Кількість балів
1.	Добір психодіагностичного інструментарію для вирішення конкретного практичного завдання у межах проблематики курсу (тема – за вибором студента) <i>Термін виконання: під час підготовки до семінарських/практичних занять.</i>	3
2.	Проведення групової психодіагностики за допомогою дібраного діагностичного інструментарію для вирішення конкретного практичного завдання у межах проблематики курсу (тема – за вибором студента) <i>Термін виконання: згідно з розкладом під час проведення семінарських/практичних занять.</i>	3
3.	Здійснення кількісно-якісної обробки та інтерпретації результатів проведеного психодіагностичного дослідження для вирішення конкретного практичного завдання у межах проблематики курсу (тема – за вибором студента) <i>Термін виконання: згідно з розкладом під час проведення семінарських/практичних занять.</i>	2
4.	Презентація проекту рішення конкретного практичного завдання на вибір студента у межах проблематики курсу. <i>Термін виконання: згідно з розкладом під час проведення семінарських/практичних занять.</i>	2
Усього		10

ЗАВДАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ ДЛЯ ЗАОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

1. Підготувати презентацію на тему: “Історія становлення геронтології як сфери наукового знання”.
2. Підготувати реферат на тему: “Найвпливовіші психологічні теорії розвитку особистості в період старіння”.
3. Підготувати презентацію на тему: “Принципи та закономірності психічного розвитку людини”.
4. Підготувати реферат на тему: “Сучасні теорії старіння”.
5. Підібрати психодіагностичний інструментарій для дослідження рівня розвитку когнітивної сфери людини зрілого віку.
6. Підібрати психодіагностичний інструментарій для дослідження особливостей мотиваційної та емоційної сфер людини пізнього зрілого віку.
7. Підібрати психодіагностичний інструментарій для дослідження Я-концепції особистості пізнього зрілого віку.
8. Підібрати психодіагностичний інструментарій для дослідження стресових станів у людини пізнього зрілого віку.

ОФОРМЛЕННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Контрольна робота виконується державною (українською) мовою.

Обсяг контрольної роботи не повинен перевищувати 15 сторінок комп'ютерного тексту.

Контрольна робота має бути оформлена належним чином (див. Калюжна Є.М. Методичні рекомендації до написання та оформлення контрольних робіт для здобувачів освітніх ступенів зі спеціальності 053 «Психологія». Київ: ІПК ДСЗУ, 2020. 32 с. URL: <http://ipk.edu.ua/wp-content/uploads/2020/12/Rekomendatsii-do-kontrolnykh-robit-053-2020-1.pdf>).

Контрольна робота має бути виконана і направлена для перевірки протягом міжсесійного періоду, тобто навчального року, протягом якого здійснюється робота студента над засвоєнням навчального матеріалу як самостійно, так і під керівництвом викладача, але не пізніше як за 30 днів до початку сесії, передбаченої навчальним планом.

ПОРЯДОК ЗАРАХУВАННЯ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

Контрольна робота оцінюється за чотирибальною національною шкалою та в балах за кредитно-трансфертною системою:

Оцінка ECTS	Оцінка у національній шкалі	Бали за ECTS
A (відмінно)	5 (відмінно)	47 - 50
B (дуже добре)	4 (добре)	44 - 46
C (добре)		40 - 43
D (задовільно)	3 (задовільно)	35 - 39
E (достатньо)		30 - 34
FX (незадовільно) з можливістю повторного складання	2 (незадовільно)	18 - 29
F (незадовільно) з обов'язковим повторним вивченням		1-17

У разі отримання студентом незадовільної оцінки, останній повинен усунути виявлені в роботі недоліки та недоробки і повторно захистити її в установлений викладачем строк.

Студент, який не виконав контрольної роботи або якщо його робота не зарахована за результатами її виконання, не допускається до семестрового контролю з дисципліни.

8. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

У процесі вивчення навчальної дисципліни використовуються такі навчальні методи:

1. Теоретико-інформаційні методи навчання:

- усне логічне викладення навчального матеріалу (лекція);
- діалогічно побудоване усне викладення (евристична бесіда);
- пояснення, демонстрація;
- індивідуальні консультації.

2. Практико-операційні методи навчання (практичні роботи):

- моделювання;
- вправи;
- рішення практичних завдань;
- розв'язання проблемних ситуацій.

3. Пошуково-творчі методи навчання (семінарські заняття):

- аналіз конкретних ситуацій (проблемних, звичайних, нетипових);
- «мозковий штурм»;
- групове обговорення;
- дискусії.

4. Методи самостійної роботи аспірантів:

- читання (робота з підручниками, навчально-методичними посібниками);
- опрацювання першоджерел;
- конспектування;
- ведення термінологічного словника.

Для активізації процесу навчання аспірантів в ході вивчення дисципліни застосовуються такі навчальні технології та засоби:

✓ *на лекційних заняттях* чітко і зрозуміло структурується матеріал; зосереджується увага аспірантів на проблемних питаннях; наводяться конкретні приклади практичного застосування отриманих знань; звертаються до зарубіжного досвіду вирішення окремих проблем; аспіранти заохочуються до критичного сприймання нового матеріалу замість пасивного конспектування; використовуються наочні матеріали, таблиці, моделі, графіки, схеми; використовуються технічні засоби навчання: мультимедійний проектор, слайди тощо;

✓ *на практичних заняттях* запроваджуються різні навчальні технології: вирішення ситуаційних вправ; розв'язання проблемних питань; мозковий штурм; кейс-методи; презентації; аналіз конкретної ситуації; робота в малих групах; рольові та ділові ігри; банки візуального супроводження; письмовий контроль знань; індивідуальне та групове опитування; перехресна перевірка завдань з наступною аргументацією виставленої оцінки тощо.

Обов'язковими елементами активізації навчальної роботи аспірантів є чіткий контроль відвідування аспірантами занять, заохочення навчальної активності, справедлива диференціація оцінок.

9. МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Накопичення балів аспірантами відбувається у період вивчення дисципліни на підставі *двох основних видів контролю*:

1) *поточного* (перевірка рівня засвоєння аспірантами навчального матеріалу з окремої теми чи модуля під час вивчення курсу):

- усне тематичне опитування;
- модульні контрольні роботи;
- поточне тестування.

2) *підсумкового* (перевірка рівня засвоєння аспірантами навчального матеріалу по завершенню курсу):

- семестровий іспит;
- підсумкові контрольні роботи;
- підсумкове тестування.

Поточний контроль здійснюється у процесі вивчення дисципліни відповідно до календарного плану.

Завданням поточного контролю є перевірка розуміння та засвоєння теоретичного матеріалу, умінь самостійно опрацювати тексти, здатності осмислити зміст теми, умінь публічно чи письмово представити певний матеріал.

Об'єктами поточного контролю знань аспірантів є:

- систематичність, активність, своєчасність та результативність роботи над вивченням програмного матеріалу курсу;
- виконання завдань для самостійного опрацювання;
- виконання модульного завдання.

Поточний контроль передбачає:

- тестові завдання;
- обговорення проблеми, дискусія;
- аналіз конкретних ситуацій;
- ділові ігри (кейс-методи);
- презентації результатів роботи.

Підсумковий контроль (іспит) передбачає виконання усних та письмових завдань. На іспит виносяться вузлові питання, типові та комплексні задачі, завдання, що потребують творчого підходу і вміння синтезувати отримані знання.

10. РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ АСПІРАНТИ

для денної форми навчання

Поточне тестування та самостійна робота										Підсумковий тест (іспит)	Сума	
Лекції та практичні заняття												
75												
Змістовий модуль 1				МКР 1	Змістовий модуль 2				МКР 2	ІДЗ	25	100
20				12,5	20				12,5	10		
T1	T2	T3	T4		T5	T6	T7	T8				
5	5	5	5		5	5	5	5				

для заочної форми навчання

Поточне тестування, самостійна та контрольна робота								Підсумковий тест (іспит)	Сума
Лекції та практичні заняття									
50								50	100
Змістовий модуль 1				Змістовий модуль 2					
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8		
6	6	6	7	6	6	6	7		

Оцінювання знань здійснюється з метою одержання зворотної інформації про навчальні досягнення аспірантів та про ефективність праці викладача.

Перевірка знань може здійснюватися в усній та письмовій формі. Об'єктом оцінювання можуть виступати: результати написання тестових, творчих завдань; реферативні доповіді, доповнення, участь у дискусії.

Оцінювання виконаних завдань і відповідей здійснюється з дотриманням принципів систематичності, диференційованості, об'єктивності.

Під час оцінювання враховуються такі критерії:

- характеристики відповіді: елементарна, фрагментарна, повна, логічна, доказова, обґрунтована, творча;
- якість знань: правильність, повнота, осмисленість, глибина, системність;
- рівень володіння розумовими операціями: вміння аналізувати, синтезувати, порівнювати, абстрагувати, узагальнювати, підсумовувати.

У процесі перевірки знань використовується модульно-рейтингова система оцінювання. Результати навчальної діяльності оцінюються за 100-бальною шкалою. Критично-розрахунковий максимум для допуску до іспиту – 75 балів (денна форма навчання), 50 балів (заочна форма навчання).

За результатами вивчення дисципліни обов'язковим є підсумкове накопичення розрахункового мінімуму балів – 61 бал.

Невід'ємною частиною контролю є наявність у аспірантів конспекту лекцій і відвідування занять, а також своєчасне виконання індивідуальної та самостійної роботи. Модульні контрольні роботи складаються з теоретичних питань, ситуаційних, творчих завдань, тестів різного рівня складності. Ці завдання поєднуються у пропорції, яка логічно врівноважує теоретичну і практичну складову роботи.

Іспит здійснюється у формі письмової роботи, за яку можна одержати максимально до 25 балів (денна форма навчання) та 50 балів (заочна форма навчання), складається з теоретичних питань, практичних завдань, тестів різного рівня складності, які поєднуються у пропорції, що логічно врівноважує теоретичну і практичну частину екзамену.

Аспіранти, які набрали сумарно меншу кількість балів ніж розрахунковий мінімум – 61 бал, вважаються такими, що не виконали навчальний план з дисципліни.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

90-100 балів – **відмінно** (A);

82-89 балів – **добре** (B);

75-81 балів – **добре** (C);

68-74 балів – **задовільно** (D);

61-67 балів – **задовільно** (E);

35-60 балів – **незадовільно** з можливістю повторного складання (FX);

1-34 балів – **незадовільно** з обов'язковим повторним курсом (F).

Критерії оцінювання роботи на семінарських заняттях (еквівалент оцінки в балах для кожної окремої теми різний (див. п.10. Розподіл балів):

Оцінка «відмінно»:

- свідоме, глибоке і повне засвоєння і розуміння програмного матеріалу;
- виклад матеріалу впевнений, логічний, лаконічний, аргументований;
- уміння аналізувати відповідні положення, поняття, твердження;
- самостійне, творче застосування знань.

Оцінка «добре»:

➤ свідоме з незначними помилками та прогалинами засвоєння програмного матеріалу, які студент здатен виправити після зауважень викладача;

- самостійне репродуктивне застосування знань;
- деякі порушення логіки та послідовності відповіді.

Оцінка «задовільно»:

- фрагментарне засвоєння навчального матеріалу з великими прогалинами;
- порушення логіки та послідовності відповіді, несамотійність мислення.
- репродуктивне застосування знань за вказівками викладача.

Оцінка «незадовільно»:

➤ відсутність знань, умінь та навичок;

➤ механічне, фрагментарне засвоєння матеріалу з великими прогалинами;

➤ відсутність самостійності, неспроможність виправити помилки при зауваженні чи додаткових запитаннях.

Критерії оцінювання індивідуального навчально-дослідного завдання:

Оцінка «відмінно» (17-20 балів):

- повне, правильне, змістовне виконання завдання;
- самостійне, творче, ініціативне застосування знань;
- поєднання повноти та лаконічності у виконанні завдання;
- відмінна якість оформлення.

Оцінка «добре» (12-16 балів):

- послідовне, лаконічне виконання завдання;

- самостійне репродуктивне застосування знань за вказівками викладача;
- старанність і вправність у застосуванні набутих знань;
- добра якість оформлення.

Оцінка «задовільно» (6-11 балів):

- механічність, фрагментарність виконання завдання;
- порушення логіки та послідовності подання інформації;
- недостатня самостійність мислення;
- задовільна якість оформлення.

Оцінка «незадовільно» (0-5 балів):

- неповне виконання завдання;
- неповне висвітлення матеріалу;
- фрагментарність подання інформації;
- незадовільна якість оформлення.

Критерії підсумкового оцінювання (залік, іспит):

«відмінно» (А, 90-100 балів) – студент дає вичерпні, обґрунтовані, теоретично і практично правильні відповіді не менш ніж на 90% питань, рішення задач та виконання вправ є правильними, демонструє знання матеріалу підручників, посібників, інструкцій, проводить узагальнення і висновки, акуратно оформлює завдання, був присутній на лекціях, має конспект лекцій чи реферати з основних тем курсу, проявляє активність і творчість у виконанні групових завдань;

«добре» (В, 82-89 балів, дуже добре; С, 75-81 балів, добре) – студент володіє знаннями матеріалу, але допускає незначні помилки у формуванні термінів, категорій і розрахунків, проте за допомогою викладача швидко орієнтується і знаходить правильні відповіді не менш ніж на 75% питань, був присутній на лекціях, має конспект лекцій чи реферати з основних тем курсу, проявляє активність у виконанні групових завдань;

«задовільно» (D, 68-74 балів, задовільно; E, 61-67 балів, достатньо) – студент дає правильну відповідь не менше ніж на 61% питань, або на всі питання дає недостатньо обґрунтовані, невичерпні відповіді, допускає грубі помилки, які виправляє за допомогою викладача; при цьому враховується наявність конспекту за темою завдань та самостійність, участь у виконанні групових завдань;

«незадовільно» (FX, 35-60 балів, незадовільно з можливістю повторного складання; F, 1-34 бали з обов'язковим повторним курсом) – студент дає правильну відповідь не менше ніж на 35% питань, або на всі питання дає необґрунтовані, невичерпні відповіді, допускає грубі помилки, має неповний конспект лекцій, індиферентно або негативно проявляє себе у виконанні групових завдань, загалом має поверхневе уявлення про основний навчальний матеріал, не може ним оперувати.

11. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

- навчально-методичний комплекс дисципліни (навчальна програма, робоча програма, комплекс контрольних робіт);
- навчально-методичні видання;
- комплекс тестових завдань;
- лекції-презентації;
- ілюстрації;
- допоміжний роздатковий матеріал.

12. ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

1. Предмет і завдання геронтології.
2. Історія становлення геронтології як сфери знання.
3. Місце геронтології в системі наукового знання.
4. Методологічні принципи геронтології.
5. Методи геронтології.
6. Теоретичні та практичні аспекти геронтології.
7. Актуальні проблеми сучасної геронтології.
8. Психофізіологічні, психологічні, соціальні аспекти старіння.
9. Вікові завдання розвитку особистості у період старості.
10. Категорія віку в геронтології.
11. Типологія старості та старіння.
12. Особливості розвитку пізнавальних процесів у період старіння.
13. Розвиток психофізіологічних функцій у період старіння.
14. Розвиток відчуттів у період старіння.
15. Розвиток сприйняття у період старіння.
16. Розвиток вищих психічних процесів у період старіння.
17. Особливості зміни уваги у період старіння.
18. Особливості зміни пам'яті у період старіння.
19. Особливості розвитку мислення у період старіння.
20. Причини зниження інтелектуальних функцій у період старіння.
21. Когнітивні розлади та дисфункції у період старіння.
22. Чинники розвитку когнітивних функцій у період старіння.
23. Афективні особливості у період старіння.
24. Специфічні зміни емоційної сфери у період старіння.
25. Гендерні особливості емоційної сфери особистості у період старіння.
26. Чинники агресивності у період старіння.
27. Прояви агресивності у період старіння.
28. Роль режиму праці й відпочинку у старечому віці.
29. Працездатність і стомлення у старечому віці.
30. Феномен "хвороби досягнення" у старечому віці.
31. Психічні аномалії літнього й старечого віку.
32. Етапи переживання скорботи у період старіння.
33. Переживання страху смерті у період старіння.
34. Психологічні та етичні аспекти евтаназії.
35. Біологічні стратегії онтогенетичної зрілості й старості.
36. Особливості поведінкової сфери у період старіння.
37. Особливості мотиваційної сфери у період старіння.
38. Вікова динаміка розвитку мотивів у період старіння.
39. Ієрархія домінантних потреб і мотивів у період старіння.
40. Фактори соціальної поведінки людини у період старіння.
41. Мотивація сімейних стосунків у період старіння.
42. Методики дослідження мотиваційної сфери старої людини.
43. Особливості усвідомлення часу у старечому віці.

44. Специфіка Я-образу на етапі старіння.
45. Гендерні особливості Я-концепції у період старіння.
46. Визначальна умова розвитку Я-концепції в старості.
47. Специфіка переживання стресових станів у період старіння.
48. Особливості психологічного захисту старої людини.
49. Чинники соціальної активності у період старіння.
50. Динаміка творчої продуктивності у старому віці.
51. Феномен прогерії.
52. Симптом Феофраста у старечому віці.
53. Явище агеразії у похилому віці.
54. Феномен довголіття.
55. Адаптивний та неадаптивний процеси старіння.
56. Дивергентне й конвергентне старіння за Б.Г. Ананьєвим.
57. Основні параметри розвитку особистого “Я” у період старіння.
58. Форми роботи психолога з людьми літнього і похилого віку.
59. Напрями роботи психолога з людьми літнього і похилого віку.
60. Психологічні фактори продовження активного життя у період старіння.

13. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Абрамова Г.С. Психология человеческой жизни. Исследования геронтопсихологии: учеб. пособ. Москва: Академия, 2001. 224 с.
2. Бочелюк В.Й., Черепехіна О.А. Геронтопсихологія: навч. посіб. (рекомендовано МОН). Київ: КНТ, 2014. 436 с.
3. Долинська Л.В., Співак Л.М. Геронтопсихологія: Практикум. Хрестоматія: навч. посіб. Київ: Каравела, 2012. 240 с.
4. Ермолаева М.В. Психология зрелого и позднего возрастов в вопросах и ответах: учеб. пособ. Москва: Изд-во Моск. психол.-соц. ин-та; Воронеж: Изд-во НПО «МОДЭК», 2004. 280 с.
5. Калюжна Є.М. Геронтологія: навч. посіб. (рекомендовано МОН). Запоріжжя: ЗНУ, 2011. 188 с.
6. Краснова О.В., Лидерс А.Г. Социальная психология старения: учеб. пособ. Москва: Издательский центр «Академия», 2002. 288 с.
7. Ушакова І.М. Геронтопсихологія: підручник. Харків: НУЦЗУ, 2014. 236с.
8. Швалб Ю.М., Муханова И.Ф. Возрастная психология: учеб. пособ. Донецк: Изд-во НОРД-ПРЕСС, 2005. 304 с.
9. Щотка О.П. Вікова психологія дорослої людини: навч. видання. Ніжин: Редакційно-видавничий відділ НДПУ, 2001. 194 с.

Додаткова:

10. Максимова С.Г. Социально-психологические проблемы в геронтологии. Барнаул: Изд-во Алтайского ун-та, 2001. 223 с.
11. Поливанова К.Н. Психология возрастных кризисов: учеб. пособ. Москва: Academia, 2000. 325 с.
12. Психология среднего возраста, старения, смерти / под ред. А.А.Реана. СПб.: «Прайм-ЕВРОЗНАК, 2003. 384 с.
13. Психология старости и старения: хрестоматія / сост. О.В.Краснова, А.Г.Лидерс. Москва: Академия, 2003. 416 с.
14. Стюарт-Гамильтон Я. Психология старения / пер. с англ. 3-е изд. СПб.: Питер, 2002. 256 с.
15. Хойф Г., Крузе А., Радебольд Г. Геронтопсихосоматика и возрастная психотерапия. Москва: АCADEMIA, 2003. 370 с.
16. Хухлаева О.В. Психология развития: молодость, зрелость, старость: учеб. пособ. Москва: Академия, 2005. 208 с.
17. Яцемирская Р.С., Беленькая И.Г. Социальная геронтология: учеб. пособ. Москва: Гуманитарный центр ВЛАДОС, 2003. 224 с.

Інформаційні ресурси:

18. Карпинский К.В. Психология жизненного пути личности: учеб. пос. Гродно: ГрГУ, 2002. URL: <http://www.klex.ru/40o>.

ЗМІСТ

1. Опис навчальної дисципліни	3
2. Мета та завдання навчальної дисципліни	4
3. Програма навчальної дисципліни	6
4. Структура навчальної дисципліни	8
5. Теми практичних/семінарських занять	9
6. Самостійна робота	11
7. Індивідуальні навчально-дослідні завдання	14
8. Методи навчання	16
9. Методи контролю	17
10. Розподіл балів, які отримують аспіранти	18
11. Методичне забезпечення	21
12. Орієнтовний перелік питань до підсумкового контролю знань	22
13. Рекомендована література	24

Навчально-методичне видання

Калюжна Євгенія Миколаївна

РОБОЧА ПРОГРАМА ВИБІРКОВОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«ГЕРОНТОЛОГІЯ»

Підписано до друку 29.10.2020 р. Формат 60×84/16. Папір офсетний.
Друк ротатійний трафаретний. Ум. друк. арк.1,5
Наклад 10 прим. Зам. № _____

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої
продукції. Серія ДК №1805 від 25.05.2004.

Інститут підготовки кадрів
державної служби зайнятості України (ІПК ДСЗУ)
03038, Київ – 38, вул. Нововокзальна 17.
Тел./факс (044) 536-14-85